

გიორგი გომოლაშვილი

ღვასული და წუთისოფელი იაკობ გომოლაშვილისა

წერილი II

წუთისოფელი იაკობისა

იაკობ გომეგებაშვილის ცხოვრების გზა — ეს იყო თავდადებული შრომისა და შეუპოვარი ბრძოლის გზა, ეს იყო ერისა და ქვეყნისათვის თავშეწირული მოღვაწის გზა, **ნამდვილი მოწამის გზა.**

დაიბადა 1840 წლის 15 (27) ოქტომბერს.

შუაგულ ქართლში, მშობლიურ ვარიანში გატარებულ ბავშვობის ლამაზ და უზრუნველ დღეებს, ყრმობის შინაარსიან და საინტერესო ჟამს შეგნებული ცხოვრების რთული და ძნელი წლები მოჰყვა...

იაკობ გომეგებაშვილის შეგნებული ცხოვრება შეიძლება ორ ეტაპად წარმოვიდგინოთ: „დედაენის“ შექმნამდე და „დედაენის“ შექმნის შემდეგ. და მთელი ეს გზა, ერთი მხრივ, წინააღმდეგობათა, დაპირისპირებათა, იმედგაცრუებათა და, მეორე მხრივ, გამარჯვებათა, წარმატებათა გრძელი გზაა. იმდენად დიდი იყო წინააღმდეგობანი, დაპირისპირებანი, იმედგაცრუებანი, რომ იაკობის ადგილზე სხვას შეიძლება ან დასახული მიზნისათვის ეღალატა, ანდა პოზიცია შეეცვალა; მაგრამ იმდენად შთამბეჭდავი იყო გამარჯვებები, წარმატებები, იმდენად დიადი — მიზანი, იაკობი ვერ გატეხა წინააღმდეგობებმა და სიცოცხლის ბოლომდე ერთგული დარჩა დასახული მიზნისა და არჩეული გზისა...

იაკობ გომეგებაშვილის ბიოგრაფები მიანიშნებენ მისი ცხოვრების ერთ მძიმე ეპიზოდზე — ასე ვთქვათ, თვითმკვლელობის მცდელობაზე.

ვლადიმერ გაგუა წერს: „*უსამართლოდ დასჯილმა პედაგოგმა თვითმკვლელობა გადაწყვიტა და მტკვარში გადაფარდა. შვეროვილი ხალხიდან ერთი ახალგაზრდა თავგამოდებით შეება მტკვარის ტალღებს და დახრჩობას გადაარჩინა*“ (ვ. გაგუა 1991, 7). სხვაგან ვკითხულობთ: „*სასწარკვეთილებაში ჩავარდნილმა იაკობმა თავის მოკვლა გადაწყვიტა, მაგრამ ბედ-*

ნიერმა შემთხვევამ იგი სიკვდილს გადაარჩინა“ (ვ. გაგუა, დ. გურგენიძე, გ. სიხარულიძე 1989, 11).

იაკობის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ ბევრი დაწერილა, მაგრამ მკვლევრები გვერდს უვლიან ამ ეპიზოდს. ამ ფაქტზე არ საუბრობს ვრცელი ბიოგრაფიული ნარკვევის ავტორი დ. ლორთქიფანიძე (დ. ლორთქიფანიძე 1945; დ. ლორთქიფანიძე 1955). ეს ფაქტი არ არის აღნიშნული არც ენციკლოპედიურ ცნობარებში (ქსე III; ენც. ქართული ენა 2008)... სხვა შემთხვევაში თუ არის ყურადღება გამახვილებული „თვითმკვლელობის მცდელობაზე“, წყაროდ ნიკო ლომოურის მოგონებაა გამოყენებული (იხილეთ: ზ. ბოცვაძე 1991; რ. ჩხეიძე 2007; მატიაწე 2003; გ. თავზიშვილი 1990).

რას წერს ნიკო ლომოური? არსებობს ორი ვარიანტი მისი მოგონებისა: პირველი ვარიანტი გამოქვეყნდა კრებულში „იაკობ გოგებაშვილის სახსოვრად“ სათაურით „იაკობ გოგებაშვილი. პირველი ნახევარი მისი ცხოვრება-მოღვაწეობისა“ (ხელმოწერა — არბოელი). ეს კრებული მთლიანად შევიდა 1990 წელს ჯ. თითმერიასა და ზ. ჩილაჩაგას მიერ გამოცემულ წიგნში „იაკობის სამრეკლო“. ვიმოწმებთ ამ გამოცემიდან (არბოელი, 1990). მოვიყვანთ ვრცელ ამონარიდს ამ „მთავარი წყაროდან“: *„ერთ დღეს გაიხმა — იაკობ გოგებაშვილი სადღაც დაკარგულაო. შიშის ზარით მოედო ეს ხმა სემინარიელების სულსა და გულსა. წამს მთელი უზარ-მაზარი შენობა სემინარიისა დაცარიელდა. გუნდ-გუნდად მოედგნენ მოსწავლეები თბილისის გარეშემო მდებარე მთასა და ბარსა. ანტონ ფურცელაძე, ნიკო ცხვედაძე და გიორგი იოსელიანი ეტლებით დარბოდნენ აქეთ-იქით. მტკვარში რამდენიმე მეთევზე ნავეებით დაცურავდნენ და ეძებდნენ დაკარგულის გვამსა. ასე გაგრძელდა საღამომდე.*

შბის ჩასვლისას საიდგანდაც გაიხმა სანუგეშო ხმა — იაკობი ცოცხალია. საღამოს რვა საათი იქნებოდა, როდესაც სემინარიაში მოვიდა სანდრო ცხვედაძე, უმცროსი ძმა ნიკოსი, სახალხო სკოლის მასწავლებელი, მხნე და ერთგული მეგობარი გლეზკაცისა, ყოფილად პატიოსანი ადამიანი და გვიამბო შემდეგი: შუა დღე იქნებოდა მოტანებული, როცა მე რაღაც საქმისათვის ვერის სასაფლაოს გადასწვრივ დაღმართზე ჩავდიოდი ძირსაო. მარცხენა ნაპირიდან ვიღაც მოადგა მტკვარსა და ისე, გაუხდელი, შევიდა წყალშიო. შუა ადგილს წყალმა წააქცია და რამდენსამე წამს სრულიად დამალა, მერე კვალად გამოჩნდა, იწყო ბრძოლა ტალღებთან და ნაპირს დაუახლოვდაო. მაშინათვე მივეშველე მეც და, როდესაც სახეზე შევხედე, მეტის მწუხარებითა და გაოცებისაგან კინაღამ გული შემიწუნდაო. სანდრო ცხვედაძეს მაშინათვე წამოეყვანა, სასაფლაოს ქუჩაზე ეტლში ჩაესვა და სასტუმროში წაეყვანა“ (არბოელი 1990, 480).

გ. ლეონიძის სახელობის სახელმწიფო ლიტერატურის მუზეუმში, ნი-

კო ლომოურის ფონდში, დაცულია ნ. ლომოურის ნარკვევი „იაკობ სვიმონის ძე გოგებაშვილი“ (№ 19671-ხ), რომელიც 1991 წელს გამოაქვეყნა ზ. ბოცვაძემ (ზ. ბოცვაძე 1991). ეს ნარკვევი ნ. ლომოურისა არის განსხვავებული რედაქცია იაკობის ხსოვნისადმი მიძღვნილ კრებულში გამოქვეყნებული ნარკვევისა. მოვიყვანთ ჩვენთვის საინტერესო ეპიზოდის შესახებ ამონარიდს ამ ვარიანტიდან: „ერთ დღით გაისმა იაკობი სადღაც დაკარგულაო!.. ამ ხმამ ელდასაგით დაურბინა მთელი სემინარიის მოსწველეთა სულსა და გულსა. იმავე წამს თითქმის სრულიად დაცარიელდა უზარმაზარი შენობა სემინარიისა... გუნდ-გუნდათ მოედნენ თბილისის გარშემო მდებარე მთა და ბარსა. ნიკო ცხვედაძეს და გიორგი იოსელიანს შეთევვები დაეპირაუებინათ, ნავეებში ჩაესხათ და ბაღეებით აძებნინებდნენ დაკარგულის გვამსა. ასე გაგრძელდა მთელი დღე. სადამოზე საიდანაც გაურცელდა სანუგეშო ხმა... ბინდისას სემინარიაში მოვიდა ნიკოს უნცროსი ძმა სახალხო სკოლის მასწავლებელი, ყოვლად პატიოსანი ადამიანი, ალექსანდრე ცხვედაძე და გვიანბო: დილის ცხრა საათი იქნებოდა, ვერაზე, სასაფლაოს გადასწვრივ დაღმართზე ვიყავ წამოწოლილი და მტკვარს გადავცქეროდიო. მტკვრის მარცხენა ნაპირიდან მოადგა ვიღაც კაცი, ისე გაუხდელი შემოვიდა წყალში და ღრმა ადგილას ჩავარდაო. რამდენსამე ხანს აღარ სჩანდა, მერე უცებ გამოჩნდა, იწყო წყალთან ბრძოლაო... მე მშინათვე ჩავიბრინე ფერდობი და როდესაც ნაპირთან ჩავედი, ის კაციც იქვე გამოვიდაო. შეეხედე და თავზარი დამეცა: ეს იყო იაკობ გოგებაშვილიო. აქ ტანისამოსი გაუწურე, ჩემი მშრალი პალტო ჩააცვი და წამოვიყვანე, მერე მე და ნიკომ მიხეილის საჯადმყოფოში წავიყვანეთ და იქ დაუწვინეთო“ (ნ. ლომოური 1991, 331)...

საკმაოდ განსხვავებული ვარიანტებია:

„შუა დღე იქნებოდა მოტანებული“ და „იქნებოდა დილის ცხრა საათი“;

„ვერის სასაფლაოს გადასწვრივ დაღმართზე ჩავდიოდი“ და „დაღმართზე ვიყავ წამოწოლილი“ და სხვა... მაგრამ მთავარი ფაქტი მაინც ერთნაირად არის მოთხრობილი: „ვიღაც კაცი“ შედის მტკვარში, შუა ადგილას (ღრმა ადგილას) წყალმა დაფარა, მერე იწყო ბრძოლა ტალღებთან და გამოცურა ნაპირზე. აქ მიეშველა სანდრო ცხვედაძე...

ეს ამბავი 1873 წელს მომხდარა.

ნიკო ლომოური პირველ ვარიანტს 1913 წელს გამოაქვეყნებს; როდის შეიქმნა მეორე ვარიანტი, არ ვიცით. ნ. ლომოურის მოთხრობილი „მტკვრის ეპიზოდი“ გახდა საფუძველი ბიოგრაფებისათვის „თვითმკვლელობის ვერსიასზე“ საუბრისა...

არ ჩანს შემთხვევითი ის ფაქტი, ჩვენ მიერ ზემოდასახელებული რამდენიმე ავტორი ამ ფაქტზე ყურადღებას რომ არ ამახვილებს: როგორც

ჩანს, ბიოგრაფებისათვის ეს ზეპირი ვერსია არ არის სარწმუნო... თანაც საუბარია იაკობ გოგებაშვილზე! ბიოგრაფები ვერ დაიჯერებენ იმას, რომ იაკობმა, ჭეშმარიტ ქრისტიანულ ოჯახში გაზრდილმა კაცმა, ჭეშმარიტმა მართლმადიდებელმა ასეთი არაქრისტიანული ნაბიჯი გადადგა... თუცა, მოდით, ფაქტებზე ვისაუბროთ.

ნ. ლომოურის ნაამბობზე დაყრდნობით შექმნეს, **გამოვიგონეს ტრაგიკული სურათი:**

მტკვარში გადაფარდნა,
შეგროვილი ხალხი,
თავგამოდებული ახალგაზრდა,
მტკვრის ტალღებთან შებმა,
განწირულის გადარჩენა...

არადა, პირველწყაროში გარკვევით იკითხება: „ვიღაც კაცი“ შევიდა მტკვარში და თავად გამოვიდა ნაპირზე... რატომ ამძაფრებს ბიოგრაფი (ვ. გაგუა) ვითარებას ასე? როგორც ჩანს, უნდა დაგვარწმუნოს, რა საშინელი რეჟიმი იყო იმაჟამად, როგორ იღვევებოდა იაკობ გოგებაშვილი... და ამ მიზანს ეწირება ჭეშმარიტება: **იაკობი აღმოჩნდა ცილისწამების ობიექტი!**..

ნიკო ლომოურის მონათხრობს, როგორც ჩანს, აქვს საფუძველი. იაკობ გოგებაშვილმა, ჩანს, მართლა გადადგა საბედისწერო ნაბიჯი... მაგრამ ჯობს დავანუსტოთ: **გადადგა თუ გადაადგმევინეს; ანუ, ეს იყო ნება იაკობისა, თუ აიძულეს, ეს ნაბიჯი გადაედგა.** სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეს იყო **მცდელობა მკვლელობისა თუ თვითმკვლელობისა?**

მოდით გავიაზროთ, რა მოხდა 1873 წლის შემოდგომაზე.

ვუშვებთ იმ ფაქტს, რომ იაკობი შევიდა მტკვარში... ერთადერთი მოწმე, თვითმხილველი — სანდრო ცხვედაძე — დარწმუნებით აღნიშნავს, რომ იგი თავად გამობრუნდა უკან და გამოვიდა ნაპირზე... როსტომ ჩხეიძე ბიოგრაფიულ რომანში საგანგებოდ მიანიშნეს იმაზე, რომ ს. ცხვედაძე დაჟინებით უარყოფდა, მე არ გადამიჩინია, თავად გამოვიდა ნაპირზეო; იონა მეუნარგია ცდილობდა დაეზუსტებინა და ჰკითხავდა — „თუ კაცი ხარ, მითხარი, როგორ იყო, იაკობი დახრჩობას რომ გადაარჩინეო, — იონა მეუნარგია შემთხვევას როგორ გაუშვებდა ზელიდან, რომ ყველა გარემოება არ დაეზუსტებინა, რაც ქართველ მწერლებსა და მოღვაწეებს ეხებოდათ და, მათ შორის იაკობსაც, ვისი ცხოვრების ქრონიკის შედგენაც განეზრახა და ყოველგვარ ცნობას — მსხვილმანსა თუ წვრილმანს — ისე ჩასაფრებოდა, როგორც მონადირე მსხვერპლს. მით უფრო ასეთი ეპიზოდი იპყრობდა მის ყურადღებას და იმედოვნებდა, რომ მკითხველს ერთადერთი თვითმხილველის ნაამბობზე დაყრდნობით გააცნობდა... მაგრამ კვლავ უარზე დადგებოდა სანდრო; რა დახრჩობა და რის გადარჩენა, მტკვარში მოტოპავდა, სიჩქარეში ხიდი შორს მოსწვენებია და ტალღებშიც ამითომ შევარდნილა

გულდაგულ, და უნებურად რომც არ შეესწრებოდი, თვითონვე უცნებელი გამოაღწევდაო. — არ მოეშვებოდა იონა მეუნარგია. — არაფრისდიდებით არ გატყდებოდა სანდრო ცხვედაძეო“ (რ. ჩხეიძე 2007, 123). არადა, რატომ უნდა დაემაღლა, თუკი მან გადაარჩინა? ს. ცხვედაძე სიმართლეს ამბობს, როგორც ჩანს; ამასვე წერს ნ. ლომოურიც... იაკობის მდგომარეობის შესაფასებლად აქვს მნიშვნელობა იმასაც, თავად გამოვიდა ნაპირზე თუ გამოიყვანეს...

რა უსწრებდა ვოჯელივე ამას და რა მდგომარეობაში იყო იმჟამად იაკობ გოგებაშვილი? — ვიფიქროთ ამაზეც:

1873 წლის მოვლენამდე, „მტკვრის ეპიზოდამდე“, 10-15 წლის განმავლობაში იაკობის ცხოვრება ძალზე მძიმედ, წინააღმდეგობრივად წარიმართა.

1861 წლის ივლისში იაკობმა წარმატებით (პირველი თანრიგით) დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარიის სრული კურსი. „ივლისის 8 — თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორი, არქიმანდრიტი ვიქტორი წერილობით მოახსენებს საქართველოს ეგზარქოსს იაკობ გოგებაშვილის კიევის სასულიერო აკადემიაში გაგზავნის გამო“ (მატიანე, 10).

აქ იჩინა თავი პირველმა წინააღმდეგობამ და იმედგაცრუებამ:

„ოცი წლის ვიქნებოდი, როდესაც სემინარია დაგამთავრე; — იგონებს იაკობი, — პირველი მოწაფე ვიყავი წინა კლასებშიც და უკანასკნელი კლასიც პირველ მოწაფედ დაგამთავრე. აკადემიაში გასაგზავნად დამნიშნეს. მხოლოდ მომთხოვა მთავრობამ — ექიმს ერგენე და ცნობა მომიტანე ჯანმრთელობისაო. ვერგენე. ექიმმა სუბოლჩიკოვმა კარგად გამსინჯა... მოწმობაში ჩასწერა: გოგებაშვილი ამჟამად საღია, მაგრამ სუსტი აგებულების პატრონია და შეიძლება რუსეთის ჰაერ ვერ აიტანოსო“ (დ. კასრაძე 1940, 29).

იაკობს წინადადება მისცეს, დარჩენილიყო თბილისში. აკადემიაში მეორე მოწაფის წასვლა გადაწყდა... იაკობს უთქვამს დ. კასრაძისათვის: „მე ძალიან მწყუროდა ძალადი განათლება და წასვლის სურვილი განვაცხადე“ (იქვე).

პირველი წინააღმდეგობა დაძლეული იქნა... იაკობი აღარ წვრილმანდება, რის ფასად და როგორ...

1861 წლის შემოდგომაზე იაკობი კიევის სასულიერო აკადემიის სტუდენტია. იგი ჩვეული სიბუჯითთ შეუდგა სწავლას. მაგრამ ისევ იჩინა თავი ბუდის უკუღმართობამ: „წლის ბოლოს ტვინის ანთებით გაზდა ავად და ამ დროს იყო თურმე ჟამი, როდესაც ბევრზე ეკიდა მისი სიცოცხლე. რამდენსამე კვირის შემდეგ ამ ავადმყოფობას იაკობმა მშვიდობით დააღწია თავი, მაგრამ მისგან დაძაბუნებულ აგებულებას ახლა სხვა დაუძინებელი მტერი აღმოუჩნდა: დააწყებინა ხველება, რომელიც თითქოს შეეუჩნდა ზაფხულის განმავლობაში, მაგრამ, დადგა თუ არა რუსეთელი ზამთარი თავისი მკაცრი ყინვებით, ხველამ

უმატა, ზედ დაერთო გამუდმებული სიცხე, რის გამოც ზშირად მოსდიოდა სა-
ჯადმყოფოში წოლა. მესამე წლის შემდეგ სისხლის ლებინება და სხვა ნიშნები
ჭლექისა ცხადად აღმოაჩნდა“ (არბოელი 1990, 468).

**„ექიმების გადაწყვეტილება ურყევია — დაუყოვნებლივ დაბრუნდეს სა-
მშობლოში. აკადემიის ხელმძღვანელობაც ასევე ურჩევს. იაკობი იძულებ-
ბულია დაემორჩილოს თავის მწარე ზვედრს, ტოვებს აკადემიას და გულ-
ნატკენი ბრუნდება საქართველოში“** (მატიანე, 14). იაკობი მაშინ II კურსზე
იყო...

სწავლას მოწყურებული ფაწვილისათვის ეს იყო უმძიმესი ტრავმა...

1863 წელს იაკობი კვლავ საქართველოშია.

კიევის სასულიერო აკადემიის რექტორი ზრუნავს ნიჭიერი სტუდენტ-
ტის ბედზე და იაკობს შუამდგომლობს საქართველოს ეგზარქოსთან მისი
კავკავის სასულიერო სასწავლებელში ინსპექტორად დანიშვნის შესახებ.
იაკობი თანახმაა ამ შეთავაზებაზე — მას გადაწყვეტილი აქვს პედაგოგიუ-
რი საქმიანობა. მაგრამ ისევ წინააღმდეგობა და ბედის უკუღმართობა: სა-
ნამ იაკობი მუშაობას შეუდგებოდა, კავკავის სასულიერო სასწავლებელი
დაიხურა... იაკობი უმუშევარი დარჩა...

კიდევ ერთი იმედგაცრუება ახალგაზრდა კაცისა...

უსახსროდ დარჩენილი იაკობი კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგე-
ნელ საზოგადოების კომიტეტს ორჯერ მიმართავს თხოვნით, ერთი წლის
განმავლობაში აძლიონ ხელფასი, როგორც უსამსახუროდ დარჩენილს...
კომიტეტი ორივეჯერ უარს ეუბნება...

ისევ იმედგაცრუება და უმძიმესი ვოფა...

საქართველოს ეგზარქოსი ავალებს თბილისის სასულიერო სემინარიის
მმართველობას, შეატყობინოს კიევის აკადემიის რექტორს, რომ კავკავის
სასწავლებლის დახურვის გამო მისი თხოვნა გოგებაშვილის თაობაზე ვერ
შესრულდა. კიევის სასულიერო აკადემიის რექტორი ამჯერად თბილისის
სასულიერო სემინარიის ხელმძღვანელობას სთხოვს, უშუამდგომლონ ია-
კობ გოგებაშვილს კავკავის სამაზრო-სამრევლო სასწავლებლის ინსპექ-
ტორად დანიშვნის თაობაზე... **არც ეს მოხერხდა** (მიზეზი უცნობია)...

იაკობის ცხოვრება გაუსაძლისი ხდება. 1864 წლის იანვარში იგი თხოვ-
ნით მიმართავს თბილისის სასულიერო სემინარიის მმართველობას, დანიშ-
ნონ ამავე სემინარიაში **რამიე თანამდებობაზე...** „იანვრის 15 — საქართვე-
ლოს ეგზარქოსისა და თვით იაკობის თხოვნით მას ნიშნავენ თბილისის სა-
სულიერო სემინარიის მეორე კლასის მეორე მასწავლებლად“ (მატიანე, 16).

ასე იწყება იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური კარიერა თბილისის
სასულიერო სემინარიაში: მეორე კლასის მეორე მასწავლებელი...

მერე: მეოთხე კლასის მეორე მასწავლებელი...

მერე: შეთავსებით „სახელმწიფო ხარჯზე მყოფი უსულგულო მოსწავ-

ლევების სამეთვალყურეო ოთახის ზედამხედველი“...

აი, ამ ვითარებაში და ამ მდგომარეობაში იაკობ გოგებაშვილი ადგენს და სემინარიის დახმარებით გამოსცემს თავის პირველ სახელმძღვანელოს — „ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი მოსწავლეეთათვის“ (1865წ.).

მერე: ისევ ავადმყოფობა; ამის გამო იაკობი ითხოვს სემინარიის ხელმძღვანელობისაგან შეუცვალონ მეცადინეობის გრაფიკი...

1866 წლის ივლისში გორის სასულიერო სასწავლებელში განთავისუფლდა ზედამხედველის თანამდებობა. ვარიანტი ახლოს იყო და... იაკობი სთხოვს სემინარიის ხელმძღვანელობას, უშუამდგომლონ ზემდგომ ორგანოებში, ამ თანამდებობაზე მისი დანიშვნის თაობაზე... თხოვნა არ იქნა დაკმაყოფილებული; ცნობილი არ არის, რატომ (მატიანე, 19).

ისევ იმედგაცრუება...

თბილისის სემინარიის სიტყვიერების კათედრაზე განთავისუფლდა მასწავლებლის თანამდებობა; ახლა უკვე კიევის სასულიერო აკადემია არ აძლევს რეკომენდაციას იაკობს, რადგან არა აქვს დამთავრებული სრული კურსი... იაკობი მაინც აღწევს იმას, რომ დანიშნონ მასწავლებლის მოვალეობის შემსრულებლად... ეს არის სხვა მხრივაც წარმატებული პერიოდი იაკობის ცხოვრებაში: იაკობი ადგენს უნიკალურ სახელმძღვანელოს — „ბუნების კარს“; გამოდის მესამე, გადამუშავებული, გამოცემა „ანბანისა“. 1868 წელია.

მივაქციოთ ყურადღება: **ამდენი იმედგაცრუება, ამდენი წინააღმდეგობა და ასეთი ნაყოფიერი შემოქმედებითი თუ პედაგოგიური საქმიანობა. რა თქმა უნდა, ეს ყოველივე მისი ფიზიკური და სულიერი მდგომარეობის ხარჯზე ხდება...**

ისევ ჭიდილი იმედგაცრუებისა და გამარჯვებების:

1868 წლის დეკემბერში იაკობს ირჩევენ თბილისის სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველად. მოვუსმინოთ იაკობს: „*ზედამხედველის თანამდებობაზე ჩემი საქმიანობა დაიწყო 1868 წლის ბოლოს და გავრძელდა 1873 წლის შემოდგომამდე. სასწავლებელი მე ჩავიბარე ყოველმხრივ აწეწილ მდგომარეობაში... მე ახლოს ვიცნობდი ამ სასწავლებლის მდგომარეობას, წინასწარ ვგრძნობდი, თუ რა სიძნელეს წარმოადგენდა მისი კეთილმოწყობა, ვგრძნობდი პასუხისმგებლობის სიმძიმეს, რომელთანაც დაკავშირებული იყო მოშლილი სასწავლებლის მმართველობა და ხელმძღვანელობა და ამიტომ თავს ვარიდებდი ზედამხედველის თანამდებობას. მაგრამ სასულიერო წოდების საოლქო ფრილობამ, რომელსაც სურდა ბოლო მოეღო სასწავლებლის საჯალალო მდგომარეობისათვის, სადაც მისი საკუთარი შეილება სწავლობდნენ, შემომთავაზა სასწავლებლის უფროსობა და ამირჩია მის ზედამხედველად“.*

ისევ უცნაურად განვითარებული მოვლენები:

იაკობს სთხოვენ იყაროს კენჭი ზედამხედველის თანამდებობაზე; იაკობი წინააღმდეგია, მაგრამ დაითანხმეს; კი დაყაბულდა იაკობი, მაგრამ... როგორც ჩანს, ეგზარქოსი და უმაღლესი სასულიერო ხელისუფლება უკმაყოფილოა იაკობის საქმიანობით — მისი ეროვნული პოზიციით და... იაკობის კონკურენტია ვინმე პავლოვი... კვლავ იაკობს მოვუსმინოთ: „*მე უარი ვთქვი და სრულიად გულწრფელადაც, შემდეგი მოსაზრებით: კიევის სასულიერო აკადემიაში ყოფნის შემდეგ მე დამჩემდა სისხლეებიანება, რაც შეიძლება გაძლიერებულიყო ზედამხედველის რთულ მოვალეობათა შესრულების გამო... მაგრამ ჩემი კატეგორიული უარის მიუხედავად სამღვდელოების ყრილობამ ჩემი კანდიდატურა წამოაყენა და გაიყვანა*“.

მაგრამ აქ ისევ თავი იჩინა იაკობის ტრადიციულმა იმედგაცრუებამ... თვით იაკობს მოვუსმინოთ: „*კენჭისყრისას პავლოვმა მიიღო ერთი თეთრი კენჭი და ოცდაცხრამეტი შავი, მე კი ოცდაცხრამეტი თეთრი და ერთი შავი... მაგრამ ეგზარქოსმა არ დაამტკიცა ყრილობის დადგენილება და რამოდენიმე თვის შემდეგ ახალი არჩევნები დანიშნა*“. მიზეზად ის დაასახელა ეგზარქოსმა, რომ იაკობს ღვთისმეტყველების ხარისხი არა აქვს... არადა წინა ზედამხედველი ტანიკოვი უბრალო სემინარიელი იყო, იაკობს კი დამთავრებული ჰქონდა „*კიევის სასულიერო აკადემიის ზოგადი განათლების კურსი პირველ სტუდენტად*“... თუმცა იაკობი ამგვარ დარტყმებს შეჩვეულია...

განმეორებით არჩევნებზე იაკობი ერთხმად აირჩიეს ზედამხედველად. სამღვდელოების ყრილობამ საგანგებოდ მიმართა ეგზარქოსს, დაუსაბუთეს თავიანთი გადაწყვეტილების სისწორე და ეგზარქოსიც იძულებული შეიქნა, დათანხმებულიყო იაკობის არჩევას, ოღონდ არა ზედამხედველად, არამედ „*ზედამხედველის თანამდებობის აღმასრულებლად*“...

და იაკობი შეება უმძიმეს ტვირთს...

სასულიერო სემინარიაში იაკობის ზედამხედველად მუშაობის პერიოდი ცალკე მსჯელობის თემაა. ფაქტია, ავადმყოფი კაცისთვის ეს იყო უდიდესი ფიზიკური და სულიერი დატვირთვა.

ერთი მხრივ, **ზედამხედველის მძიმე შრომა;**

მეორე მხრივ, **პედაგოგის პასუხისმგებლობა;**

მესამე მხრივ, „*ანბანისა*“ და „*ბუნების კარის*“ **ავტორის საზრუნავი** და, მეოთხე მხრივ, **დიდად შერყეული ჯანმრთელობა...**

იაკობი წერს: „*ამ ხანობაში მე მძიმე ავადმყოფი შევიქენი, ფილტვებიდან სისხლის დენა მქონდა. და უკიდურესი დაქანცულობის გამო, ამას საშინელი უძილობაც დაერთო. მას დაემატა ჩემი სამსახურიდან დათხოვნა მესამე მუხლის ძალით (ე.ი. პოლიტიკურად არასაიმედოდ ცნეს გ.გ.) თანაზმად ანდაზისა: მიეცეს და მიემატოსო*“... ამას იაკობი მოგვიანებით, 1911 წელს, მოიგონებს...

აუღმყოფ იაკოზ გოგებაშვილს ებრძვიან გააფთრებით. 1873 წლის შემოდგომაზე „თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორის — ვალენტინის — მიერ შეკრებილი ცნობებითა და წარდგინებით იაკოზ გოგებაშვილი გიორგი იოსელიანთან, თომა ტურაშვილთან, ნიკო და კონსტანტინე ცხვედაძეებთან ერთად შეჰყავთ საზოგადოებრივი სამსახურისათვის არასაიმედოთა სიაში“ (მატიანე, 32).

ეს 1873 წელია, „მტკერის ეპიზოდის“ წელი...

არადა, წინა 1872 წელს, იაკობის საქმიანობა დადებითად შეფასდა. ისევ იაკობს მოუხსმინოთ: „1872 წლის დასაწყისში პეტერბურგიდან გამოვგზავნილ იქნა უწმინდეს სინოდთან არსებული სასწავლო კომიტეტის წევრი ბ-ნი ზინჩენკო ადგილობრივი სასულიერო სასწავლებლების გამოსარკვევად. მან ყოველმხრივ გამოარკვია სასწავლებელი და სცნო იგი მშვენიერ მდგომარეობაში. განსაკუთრებით კმაყოფილი დარჩა ის სასწავლო საქმის დაყენებით“...

უწმინდესი სინოდის ობერპროკურორი და სახალხო განათლების მინისტრი გრაფი ტოლსტოი მართლმადიდებელი სარწმუნოების უწყების შესახებ წარდგენილ ანგარიშში (1872 წ.) თბილისისა და ქუთაისის სასწავლებლების მდგომარეობას ასე აღწერს: „ზედამხედველთა სასარგებლო საქმიანობას უნდა მიეწეროს თბილისისა და ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლებში სასწავლო საქმის მეტად დამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა, მიუხედავად მრავალი ისეთი არახელსაყრელი გარეშე პირობებისა (აქ მინისტრი ჩამოთვლის იმ პირობებს — გ.გ.)... მაგრამ თბილისისა და ქუთაისის სასწავლებელთა ზედამხედველების საქმისათვის სავსებით თავდადებად გადალახა აღნიშნული სიძნეელები და მიაღწია იმას, რომ მათდამი რწმუნებულ სასწავლებლებში დამყარდა სწორი სასწავლო წესები და სავსების რაციონალური სწავლება, რამაც სასურველი ნაყოფი გამოიღო“.

და ეს იყო იშვიათი შემთხვევა: ხელისუფლება იძულებულია, დადებითად შეაფასოს იაკობის მოღვაწეობა... მაგრამ... ეს 1872 წელს მოხდა. ამის შემდგომ იყო ის, ზემოთ რომ აღვნიშნეთ: იაკობი, სხვა ქართველ მოღვაწეებთან ერთად, „სემინარიის რექტორის — ვალენტინის — მიერ შეკრებილი ცნობებითა და წარდგინებით“ საზოგადოებრივი სამსახურისთვის არასაიმედოდ ცხადდება... იაკობის არასაიმედობა — ქართული საქმის ერთგულება იყო... საჭირო ხდება მისი თავიდან მოშორება...

პარადოქსული ვითარება გრძელდება:

1873 წლის იანვარი. სინოდის ობერპროკურორი, სახალხო განათლების მინისტრი დიმიტრი ტოლსტოი მიმართავს საქართველოს ვეზარქოსს, თბილისის სასულიერო სემინარიის პედაგოგთა კრებამ განიხილოს, თუ რა ჯილდოზე შეიძლება იქნეს წარდგენილი სასწავლებლის ზედამხედველი იაკოზ გოგებაშვილი (მატიანე, 28).

იმავე წყაროდან: „გოგებაშვილისათვის, მისი ავადმყოფობის გათვალისწინებით, საუკეთესო ჯილდო იქნება ერთდროული ფულადი დახმარება“... ამას ეგზარქოსი ამბობს და გოგებაშვილს მიეცა ფულადი დახმარება მისი ერთი წლის ჯამაგირის — 900 მანეთის — ოდენობით (მატიანე, 29).

აქებენ იაკობს, აჯილდოებენ... ასეთი იყო 1873 წლის ზამთარი და გაზაფხული...

იაკობი ამ დროს სერიოზული ავადმყოფია. ნიკო ლომოური წერს: „შინაურმა მტერმაც მრისხანებით წამოჰყო თავი: სიცხემა და ზველამ უმატა. ხშირად სისხლიც ამოჰქონდა ნაზველში... ნერვები საშინლად აეშალა. იაკობის ოთახიდან ხშირად ისმოდა გაჭირვებული ძახილი, მუქარა, წყვევლა-კრულვა. მძლავრი გონება აფორიაქებულმა ნერვებმა დაიმორჩილეს“ (არბოელი 1990, 479).

დაუნდობელი შემოტევა ავადმყოფობისა და... ისარგებლეს ამით: „რაკი ცოცხალ საქმეს ერთგული თვალყურის ჭერა მოაკლდა, მრუდე ზელმა იწყო ფარულად მოქმედება. კანცელარია სრულიად აურ-დაურეის, შემოსავალ-გასავლის წიგნები მოჰპარეს, სხვა და სხვა საბუთის ქაღალდები მისჩქმალეს. ავადმყოფი ზედავდა ყოველივე ამას, მაგრამ რას იზამდა?“ (არბოელი 1990, 479).

1873 წლის ოქტომბერია — „მტკვრის ეპიზოდის“ წინა დღეები. „იაკობის დაუსწრებლად (იგი ამ დროს ავად არის) სასულიერო სასწავლებელს იკვლევს პეტერბურგიდან ჩამოსული რევიზორი კერსკი და სასწავლებლის მთელ საქმიანობას უარყოფითად აფასებს, ხოლო იაკობს სწამებს ათეისტობას, სეპარატიზმსა და რუსოფობიას“ (მატიანე, 29).

გავიხსენოთ: ზუსტად ერთი წლის წინ შეამოწმა სასწავლებელი ზინჩენკომ... მინისტრმა დ. ტოლსტოიმ ჯილდო მოითხოვა იაკობისათვის... კერსკის რევიზია კი თითქოს სხვა სასწავლებელს და სხვა პირს ეხებოდა... ამ რევიზიის შედეგებს მოგვიანებით (1878 წელს) ასე გაიხსენებს იაკობი: „ერთი წლის შემდეგ სემინარიაში არსებული უწესრიგობის გამოსაკვლევად თბილისში ჩამოსულმა მეორე რევიზორმა, ბ-მა კერსკიმ გამოარკვია სასწავლებელი და სცნო იგი მოშლილად, ხოლო ჩემი საქმიანობის შესახებ სულ სხვა აზრი გამოთქვა. ვინ იყო მართალი, ბ. ზინჩენკო თუ ბ. კერსკი? თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ პირველმა მნახა სამსახურის დროს, დაესწრო ჩემს გაკვეთილებს, ხშირად საუბრობდა ჩემთან და საერთოდ შესაძლებლობა ჰქონდა გამცნობოდა და გამოერეკვია ყველაფერი სასწავლებელში, ხოლო უკანასკნელმა კი მოახდინა რევიზია ჩემი ავადმყოფობის დროს, რომ მას ჩემთვის არ მოუმართავს არც ზეპირი და არც წერილობითი განმარტებისათვის“... ეს იაკობმა გაიხსენა მოგვიანებით; ახლა კი სხვა თვალთ დანახული იგივე ფაქტები: „1873 წელი. ოქტომბრის ბოლო — ნოემბრის დასაწყისი. რევიზორ კერსკის უსამართლო განჩინება-დასკვნა-

თა და შინაურთა გაიძვერობით აჟადმყოფი იაკობის ჯანმრთელობა კიდევ უფრო უარესდება. ნერვებაშლილი და დაღლილ-დაქანცული იაკობი თვითმკვლელობის განზრახვამდე მიდის. მანამდე კი წერილებს უგზავნის რევიზორ კერსკის, სინოდს, ეპისკოპოს გაბრიელს, რომლებშიც ამხელს ვეზარქოს ვესევის, სემინარიის რექტორ ვალენტინის და მათი დამქაშების ბოროტმოქმედებას“ (მატიანე, 30).

შეტვება სხვა მხრიდანაც: „ნოემბრის 30 ვაზეთი „დროება“ (№400) ბეჭდავს ნიკო ნიკოლაძის მეორე რეცენზიას (ნ. სკანდელის ხელმოწერით) იაკობის „ბუნების კარის“ შესახებ, რომელშიც ზედმეტად მკაცრად და დაუსმასხურებლად არის გაკრიტიკებული იაკობის წიგნი“ (მატიანე, 31).

ნიკო ლომოური კვლავ ეცდება ახსნას ვითარება: „ექსარხოზის მტრობა, რექტორის კლიაუზიკობა, გარშემო მყოფთა სულმდაბლობა, საზარელი სენის გაძლიერება, ერთგული მეგობრების განშორება, — აი ის ბოროტებით საყვარელოებიანი, რომელთა შეერთებული ძალა კარს მოადგა იმ ჟამად იაკობს“ (ნ. ლომოური 1991, 89). დიახ, ერთდროულად ხდება ყოველივე ეს:

იაკობი მძიმედაა აჟად, სამსახური ხშირად უცდება...

კერსკის რევიზია და უარყოფითი დასკვნა...

საზოგადოებრივი სამსახურისთვის არასაიმედოთა სიაში შეყვანა...

სემინარიის შინაურ მტერთა შემოტევა...

დაუსმასხურებელი კრიტიკა „ბუნების კარისა“...

დაბოლოს: სამსახურიდან დათხოვნა!..

ლოგიკური შედეგი: „ერთ დღით ხმა გაერცვლდა — იაკობ გოგებაშვილი უგზო-უკვლოდ დაკარგულაო“... „მტკვრის ეპიზოდს“ ზემოთ გავეცანიო...“

გაგიხსენოთ სანდრო ცხვედაძის ნაამბობი: „მე მაშინათვე ჩავიბრინე ფერდობი და, როდესაც ნაპირთან ჩავედი, ის კაციც იქვე გამოვიდაო. შევხედე და თავზარი დამეცა: ეს იყო იაკობ გოგებაშვილიო. აქ ტანისამოსი გაუწურე, ჩემი მშრალი პალტო ჩავაცვი და წამოვიყვანე, მერე მე და ნიკომ მიხეილის სააჯადმყოფოში წავიყვანეთ და იქ დავაწვინეთ“ (ნ. ლომოური 1991, 39).

იაკობი მიხეილის სააჯადმყოფოში სულით აჟადმყოფთა განყოფილებაში დააწვინეს. კვლავ იაკობის უპირველესი ბიოგრაფი ნ. ლომოური: „ორიოდ კვირის შემდგომ იაკობი ვინაზულე სულით ავითმყოფთა განყოფილებაში. დილის ათი საათი იქნებოდა. მე შემეყვანეს გრძელ დერეფანში, რომელსაც მარჯვნივ ბაღში გამავალი ფანჯრები ჰქონდა ჩამწკრივებული, მარცხნივ კი მრავალი კარებები ოთახებისა. გაიღო ეს კარებები და აქედან საშინელი ჟღავ-ჟღავით, ზტუნაობით გამოცვიფდნენ სამოცამდე სულით აჟადმყოფნი. ზოგი ძღეროდა, ზოგი ლეკურს უვლიდა, ზოგიც ვირამალა გადადიოდა.

მართალია, საშინო ამბოხი არავინ ერია, მაგრამ მათი პირუტყვეული ხმა-ურობა, არეული თვალები, შეშლილი სახე ძალაუნებურად ჟრუანტელს მოგვკვირდათ ძარღვებში. მთელი დერეფანი აივსო ამ უბედურების არეუ-დარეული ღრინაცელითა. თვალზე ცრემლები მომადგა, როდესაც ამავე დე-რეფნის ბოლოში მიჩვენეს იაკობის ოთახის კარები. ვნახე ძვირფასი მას-წველებელი. გამზდარ-გაყვითლებულ სახეზე სვედიანათ გამოიყურებოდნენ მისი დაღონებული თვალები“ (ნ. ლომოური 1991, 334-335).

დიახ, მტკვარსგადარჩენილი იაკობი უახლოეს მეგობრებს — ნიკო ცხვედაძეს, გიორგი იოსელიანს, ანტონ ფურცელაძეს — აქ, მიხეილის სა-აუადმყოფოს სულით აუადმყოფთა განყოფილებაში, დაუბინაუბაით...

რა იყო „მტკვრის ეპიზოდი“ — მკვლელობის მცდელობა თუ თვით-მკვლელობისა? იაკობი მიიყვანეს ამ მდგომარეობამდე, იგი აიძულეს, ეს ნაბიჯი გადაედგა: ათი წლის განმავლობაში (1863 წელს თბილისში და-ბრუნდა, 1873 წელს სამსახურიდან დაითხოვეს) იაკობი სისტემატურად უსამართლოდ იჩაგრებოდა... ახალგაზრდობიდანვე შერყეული მისი ჯან-მრთელობა დღითი დღე უარესდებოდა... დღითი დღე ძლიერდებოდა მასზე სულიერი ზეწოლა... ყოველივე ამან შეურყია ფსიქიკა იაკობს. „მტკვრის ეპიზოდი“ სულიერად შერყეული ადამიანის მიერ გადადგმული ნაბიჯი იყო... დიახ, იაკობი აიძულეს, ეს ნაბიჯი გადაედგა...

არის ერთი დიდად საგულისხმო არგუმენტიც: შემოგვენახა იმერეთის ეპისკოპოსის — გაბრიელის — წერილი...

იაკობ გოგებაშვილი თბილისის სასულიერო სემინარიაში რომ სწავ-ლობდა (1855 — 1861 წ.წ.), გაბრიელ ქიქოძე იყო ინსპექტორი და პე-დაგოგი სემინარიისა. იაკობი იყო უშუალოდ გაბრიელის მოწაფე. „ბუ-ნებით ნიჭიერმა, ბეჯითმა და სიცოცხლით აღსავსე იაკობმა თავიდანვე მიიპყრო მასწავლებლის ყურადღება. აქ გაინასკვა უღრმესი სიყვარული აღმზრდელსა და აღსაზრდელს შორის, რომელიც მთელი სიცოცხლის მან-ძილზე უბერებელი გრძნობით აღავზნებდა ორივეს გულს“ (ს. სხირტლაძე 1965, 170). როდესაც იაკობი გადაწყვეტს კიევში წასვლას სასწავლებლად, რჩევა-დარიგებისათვის ქუთაისში ეწვევა თავის მასწავლებელს, იმჟამად უკვე იმერეთის ეპისკოპოსს და მისგან მიიღებს კურთხევას... თავისი მო-ძღვრისგან იაკობი რჩევა-დარიგებას იღებს მისთვის უძიმეს პერიოდშიც, 1873 წელს...

როგორც ჩანს, ეგზარქოსის მიერ იაკობის დევნა გაბრიელ ეპისკოპოსს სერიოზულად აფიქრებდა და ამის გამო უპირისპირდებოდა კიდევ ეგზარ-ქოს ვესევს; ადანაშაულებდა მას იაკობ გოგებაშვილის დევნაში. ეგზარქო-სი ითხოვს წერილობით ახსნა-განმარტებას ეპისკოპოს გაბრიელისაგან. ჩვენთვის უცნობია ეგზარქოსის წერილი (ისიც არ ვიცით, შემოგვენახა თუ არა იგი) ეპისკოპოს გაბრიელისადმი. საპასუხო წერილის ფრაგმენტები

გამოაქვეყნა ს. სხირტლაძემ 1965 წელს. ს. სხირტლაძე წერს: „სწორედ ერთი ასეთი ახსნა-განმარტება მოუთხოვნია ვეზარქოს ვესევეს გაბრიელი-საგან 1874 წელს. აი, ეს საინტერესო, არაოფიციალური დოკუმენტი, რომლის ხელნაწერის ასლიც ჩვენთან ინახება“ (ს. სხირტლაძე 1965, 185). სამწუხაროდ დოკუმენტის დედანზე მითითება არ არის...

გაბრიელის წერილი 1874 წლის 16 სექტემბრით თარიღდება. რამდენიმე ფრაგმენტი ამ წერილიდან: „თქვენ განსაკუთრებით გაინტერესებთ ჩემგან, — მიმართავს ეპისკოპოსი ვეზარქოსს, — რა მტკიცებულება მაქვს მე იმის თაობაზე, რომ თქვენ თითქოსდა დევნიდით გოგებაშვილსა და, ამავე დროს, თავის მართლების მიზნით თან ურთავთ მართლაცდა შემზარავ აღწერას მისი ავადმყოფობისა, მისივე ხელით შედგენილს“... გაბრიელ ეპისკოპოსი დიდად საგულისხმო აზრს გადმოსცემს წერილის შემდეგ მონაკვეთში: „რაც შეეხება კერძოდ თქვენს დამოკიდებულებას გოგებაშვილის მიმართ, ამ თემაზე მსჯელობისას მე ვემყარებოდი, პირველ ყოვლისა, ჩვენთან გავრცელებულ საყოველთაო ხმებს, რომ გოგებაშვილმა, სასწავლებლიდან წასვლის წინ, ანუ როგორც აქ ამბობენ, თვითმკვლელობის მცდელობამდე, თავის ბინაში დატოვა ბარათი, დაახლოებით ასეთი შინაარსის: „ახარეთ ვეზარქოსს, მე საბოლოოდ ვიღუპები“ და სხვა. მეორეც, მე ხელში ჩამივარდა უშუალოდ მის მიერ დაწერილი ბარათი, არ მახსოვს, როდის და ვისთან მიწერილი, რომელშიც ის იხსენიებდა, რომ თქვენ გადაწყვეტიეთ, რადაც უნდა დაგეგდომოდეთ, დაგეგუპათ იგი“ (ს. სხირტლაძე 1965, 187).

ყურადღებას მივაქცევთ რამდენიმე ფაქტს:

„მტკვრის ეპიზოდი“ მოხდა 1873 წლის დეკემბერში. ეს წერილი იწერება 1874 წლის სექტემბერში. ჩანს, ამ ბარათს წინ უსწრებდა სხვა წერილი, რომელშიც გაბრიელი ესარჩლებოდა იაკობს და ბრალს სდებდა ვეზარქოსს გოგებაშვილის მტრობაში, მის დევნაში; როგორც ჩანს, გოგებაშვილი ამგვარ მდგომარეობაში რომ აღმოჩნდა, ამაში ვეზარქოსს ადანაშაულებდა ეპისკოპოსი გაბრიელი.

ვეზარქოსი თავს იმართლებს და ეპისკოპოსისაგან ითხოვს დამატებით არგუმენტებს ამ ბრალდებისა... ეპისკოპოსი გაბრიელი გოგებაშვილის მიერ „თვითმკვლელობის მცდელობას“ არ მიიჩნევს ფაქტად და მას უწოდებს „ჩვენთან გავრცელებულ საყოველთაო ხმებს“...

ეპისკოპოსი ასევე გავრცელებულ ხმად მიიჩნევს და არა ფაქტად, თითქოსდა იაკობს შინ დაეტოვებინოს ბარათი: „როგორც აქ ამბობენ“...

გაბრიელი ფაქტად მიიჩნევს იმას, რომ არსებობდა იაკობის ხელით დაწერილი წერილი, რომელშიც იგი ამტკიცებდა, რომ ვეზარქოსს ჰქონდა გადაწყვეტილი იაკობის დაღუპვა...

ეპისკოპოს გაბრიელის ამ ბარათს ვეზარქოსისადმი აქვს არსებითი მნიშვნელობა იმის გასარკვევად, „მტკვრის ეპიზოდი“ მკვლელობის მცდე-

ლობა იყო თუ თვითმკვლელობისა. ისარგებლეს იაკობის უმძიმესი ფიზიკური თუ სულიერი მდგომარეობით და აიძულეს ეს ნაბიჯი გადაედგა...

და კიდევ ერთი კითხვა: შეიძლება თუ არა, იაკობ გოგებაშვილს, როგორც ჭეშმარიტ მართლმადიდებელს, გადაედგა ნაბიჯი, რომელიც „თვითმკვლელობის მცდელობად“ აღიქმებოდა? — რა თქმა უნდა, არა:

იაკობის დამოკიდებულებაზე ქართული ეკლესიისადმი, სარწმუნოებისადმი ზემოთაც ვთქვით. გავიმეორებთ: იაკობი ქრისტიანულ ოჯახში გაიზარდა; მამა — სიმონი — სოფლის მღვდელი იყო. იაკობმა წარმატებით დაამთავრა გორის სასულიერო სასწავლებელი და შემდეგ — თბილისის სასულიერო სემინარია. საუკეთესო სტუდენტი იყო კიევის სასულიერო აკადემიაში, თუმცა ავადმყოფობის გამო ვერ შეძლო დამთავრება. ისიც საინტერესოა, სემინარიის რექტორი გამორჩეულ სტუდენტის ბედზე ამის შემდეგაც ზრუნავდა...

იაკობი იყო გაბრიელ ქიქოძის მოწაფე და სულიერი შვილი; ეპისკოპოს გაბრიელის ყურადღება და მზრუნველობა მას არასდროს მოჰკლებია; იაკობი ჩვეულებივ მიხვან იღებდა რჩევებს...

იაკობს ღრმად სწამდა და ქადაგებდა ეკლესიის დიდ მნიშვნელობას. ეკლესიის, როგორც ჩვენი ეროვნულობის ერთ-ერთი უმთავრესი ბურჯის, შესახებ ზემოთ ვისაუბრეთ. აქ მხოლოდ გავიხსენებთ, რომ იაკობს ეკლესია საშშობლოს, დედაენისა და ეროვნული სკოლის ტოლფასად მიაჩნია...

საერთოდ თემა იაკობ გოგებაშვილი და სარწმუნოება ვრცელი თემაა... ფაქტია, იაკობი იყო ჭეშმარიტი მართლმადიდებელი და მისგან ისეთი ნაბიჯის გადადგმა, რომელიც „თვითმკვლელობის მცდელობად“ შეიძლება აღქმულიყო, ყოვლად დაუჯერებელია...

ბოლოს ის უნდა ვთქვათ, რომ „მტკერის ეპიზოდის“ შეფასებისას დიდი სიფრთხილეა საჭირო — ჩრდილი არ მიადგეს დიდი ქართველი მოღვაწის წმინდა სახელს.

წერს ერთგან იაკობი: „რაც მე დრო და შრომა მოვანდომე ჩემის სახელმძღვანელოების შედგენას და ხან-გამოშვებით გაუკეთესობას, ათი იმდენა დრო და შრომა მომინდა მათი დაცვისათვის სხვა და სხვა ცილისწამებისაგან“. სხვაგან: „მათი (ჩემი წიგნებისაო — გ.გ.) დაცვა ბევრს დროსა და შრომას ითხოვს, რაც ჩემს წიგნების შედგენაზედ ჯაფა მამსვლია, ორი იმოდენა შრომა მონდომია სხვადასხვა გასამართლებელს მოხსენებებსა, რომლითაც საესეა ჩემი სტოლის უჯრა“... ერთგან თავის მართლებიას იმის განმარტებაც დასჭირდა, ცილისწამება რა არის — „ცილისწამება ჰქვიან იმისთანა სიცრუეს, რომელშიაც შედის ბოროტი განზრახვაო“ და სწორედ ამ ბოროტ განზრახვას ებრძვის; ებრძვის და უმკლავდება, მაგრამ საშური დრო იკარგება...

ვის ებრძვის? იოსებ იმედაშვილის თქმით, „ბრძოლა უხდებოდა გარეშე თუ შინაურ მოწინააღმდეგეებთან“.

ივანე გომელაური იგონებს: „იაკობი თავგამოდებით, ბასრი კალმითა და მჭრელი ენით იცავდა თავის სახელმძღვანელოებს ყოველმხრივ მოსეული მტრებისაგან. მტრები კი ბევრი ჰყავდა — შინაური და გარეული. შინაურები იყვნენ წერილფება და განდიდება-გამდიდრების სურვილით შეპყრობილი მასწავლებლები, რომლებიც ცდილობდნენ „დედაენისა“ და „ბუნების კარის“ დამცირებას, რათა მათ მაგიერ სკოლებისათვის მიეჩეჩებინათ თავიანთი შეითთხნილი სახელმძღვანელოები და ამით გემრიელი ლუკმა აეღოთ ხელში. განსაკუთრებით „დედაენას“ ეცილებოდნენ, რადგან ის უფრო შემოსავლიანი იყო. გარეშე მტრები კი იყვნენ მთავრობის მოხელეები, მოყოლებული სასწავლო ოლქის მზრუნველიდან, ყველა მისი ყურმოჭრილი ჩინოვნიკით, რომელთაც არაფრად ეპიტნაებოდათ არც ზვიადი და განათლებული ჩვენი პედაგოგი და არც მის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოები“... ერთგან თავადაც იტყვის იაკობი: „ჩემს წიგნებს ბევრი მტერი ჰყავდა, შინაური და გარეული, აშკარა და ილუმალი, მკიცხავი და მატეზღარი“...

ერთი მაგალითი გარეშესთან ბრძოლისა. ზემოთაც გავიხსენეთ იანოვსკისთან ბრძოლა ვრცელი თემაა. ასეთი შემთხვევა გავიხსენოთ იანოვსკიმ თვალი დაადგა „დედაენას“. იაკობისთვის უთქვამს:

— „ჩვენის სკოლების მთავარი მიზანი რუსულის ენის გაერცვლებაა აქაურ მცხოვრებთა შორის; ამ მიზანს, სხვათა შორის, აბრკოლებს სიფართოვე თქვენის „დედა-ენისა“, რომელიც დიდს დროს ითხოვს თავისი გათავებისთვის. ქართული წერა-კითხვის შესწავლა ძალიან ადვილია და სრულიად საჭირო არ არის დიდი სახელმძღვანელო. საბჭოში გექონდა ამის შესახებ მსჯელობა და შემდეგ დასკვნამდინ მივედი: მოგცეთ წინადადება, ერთი ორად შეამოკლოთ „დედა-ენა“ და გვერდში პარალელურად, ამოუყენოთ რუსული თარგმანი. ამ გზით ქართული ენაც საკმარისად შეისწავლება და რუსული ენაც წინ წავა“.

მძიმე წინადადებაა. ფაქტობრივ, „დედაენის“ გაძევება სურთ ქართული სკოლიდან. ერთი კვირა მისცა იანოვსკიმ იაკობს მოსაფიქრებლად.

— „თუ არ დაგვეთანხმებით, საბჭო თითონ გამოსცემს სახელმძღვანელოს და, ნურას უკაცრავად, თუ თქვენი „დედა-ენა“ გაირიყებაო“.

იაკობმა „წერა-კითხვის საზოგადოებას“ მოახსენა ეს ამბავი. იცნობენ იანოვსკის, მის ინტერესებს და „პრინციპებს“ და ამიტომაც ზოგი ურჩევნ, დაყაბულდეს:

— „დედა-ენის“ ნახევარს მაინც გადავარჩენთ, თორემ, ივინი გამოსცემენ მაზინჯს რასმე, ისიც რუსული ალფავიითი და საქმე სრულიად წახდება“.

იაკობი კატეგორიული წინააღმდეგია იანოვსკის წინადადებისა, ურჩევნია აიკრძალოს „დედა-ენა“, რადგან — „ახლანდელი სახით დამარხული „დედა-ენა“ მკვდრებით შეიძლება მალე აღდგეს; მაგრამ დამახინჯებული კი საუკუნოდ მკვდარი დარჩებაო“...

ბრძოლა გრძელდება... იანოვსკი არაა ის მოხელე, იოლად დაიხიოს უკან... იაკობი არგუმენტაციაზე ფიქრობს... მოკლედ, ხანგრძლივი დაპირისპირების შემდეგ იაკობმა გაიმარჯვა, საბჭომ ხელი აიღო თავის განზრახვაზე... იაკობი იუმორით ამთავრებს თხრობას: „და მეც ჩემი მხრივ ასეთი ხათრი გაუწიე მას: „დედა-ენა“ ერთი-ორად გაგადიდე...“

ეს იყო ერთი შემთხვევა გარეშე მტერთან ბრძოლისა. ფაქტი საშიში და საბედისწერო — იაკობის დამარცხება ქართული სკოლის დამარცხება იქნებოდა... სხვაც იყო გარეშე მტერთან ბრძოლის ფაქტები და არაერთი — ეგზარხოსთან თუ სემინარიის დირექტორთან, სამთავრობო კომისიასთან თუ ინსპექტორებთან... და თითქმის მთელი ცხოვრების მანძილზე ეს ფრონტი აქტიური იყო...

უფრო აბეზარი, უფრო ხანგრძლივი, დამქანცავი და მომაბეზრებელი შინაურ მტერთან ბრძოლა იყო...

ვთქვით, იაკობის „დედაენა“ რომ გამოვიდა, რამდენიმე საანბანე წიგნი იყო სასწავლო პროცესში. იოლად, უპრობლემოდ ჩაენაცვლა „დედაენა“ მათ და გამოდევნა სკოლიდან, მაგრამ პროცესი აღმოჩნდა რთული, ძნელად შესაგუებელი სხვათათვის და...

„ბრძოლა უხდებოდა გარეშე თუ შინაურ მოწინააღმდეგეებთან“... „შინაურმა მტერმაც მრისხანებით წამოჰყო თავიო,“ — დაინანებს არბოელიც და ეს გრძელდებოდა თითქმის მთელი ცხოვრების მანძილზე.

1907 წელს წერდა იაკობი: „ოც და ათის წლის წინად თითქმის დამსახურებული მოზრდილი პენსია შავრაზმელებმა ხელიდან გამოშტაცეს, პენსიის ნაცვლად ხელში მომაჩეხეს, ისიც ავადმყოფობის დროს, მკლის ბილეთი ესრედ წოდებულის მესამე მუხლის ძალით და გამრიყეს საესებით იმ იმედით, ეგება სული მთლად ამომხდესო. ახლა სხვა ფერის გაუბატონები იმავე გარიყვას მემუქრებიან, რაშიაც იგვე შავრაზმელები მხურვალე დახმარებას გაუწევენ დიდი სიამოვნებით. ჩინებული კავშირია, საუცხოო ერთობაა, მაგრამ როგორც მაშინ სრულიად გაცრუვდა იმედი გარიყვისა, ისე ახლაც გაცრუვდება, იმედია“.

როგორც ვთქვით, როცა „დედაენა“ გამოდის, რამდენიმე საანბანე წიგნია ქართული. ორი ასპექტია: ერთი: კონკურენტი სახელმძღვანელოს ავტორს არ უნდა ირწმუნოს, რომ „დედაენა“ მის ნაცოდვილარს სჯობია; მეორე და, ალბათ არსებითი, არ ეთმობა ის შემოსავალი, რომელსაც საანბანე წიგნი აძლევს მის ავტორს. ამ „პრინციპს“ იაკობი „საზსრის ტრფიალსა და კუჭის პრინციპს“ უწოდებს. ცილისწამებათა სერია, არაო-

ბიექტური შეფასება სწორედ ამ პრინციპს ემყარება უმთავრესად... და კიდევ მესამე: იაკობი დაუნდობელი პოლემისტია: ქართველ კაცს არ უყვარს დამარცხება, აღიარება დამარცხებისა — არ შესწევს ყველას ამის ძალა (იაკობი აქაც მაგალითი იყო...) და იწყებოდა ახალ-ახალი შემოტევანი.

ერთი წერილი აქვს იაკობს ძალზე საინტერესო სათაურით „უმეცრების ამაყობა“ და ასევე საინტერესო დასაწყისით: „დედა ენას ისევ ესროლეს კენჭები“ (1881). დიახ, ეს კენჭებია, ნაკლებად საშიში და ნაკლები ზიანის მომტანი!... „დედაენას“ ვერაფერი დააკლესო, მაგრამ „ბუნების კარი“ ორჯერ ააკრძალვინეს სემინარიის ხელმძღვანელობას... რატომ ებრძვიან? „მარტო უმეცრობა არ არის აქ დამნაშავეო; ზოგიერთ მკილაეს „დედაენამ“ ცუდი საქმე უყო, რამდენიმე მათგანვე შედგენილი ანბანი დააღპო სტამბაში და იმიტომ გამოილაშქრეს ისე ბრიყვეულად „დედა-ენაზედაო“.

— ეს წერილი იაკობისა „გადაღმიელის“ საპასუხოდ დაიწერა; ეს „გადაღმიელი“ (ანთიმოზ ჯუღელი) ერთ-ერთი ავტორია საანბანე წიგნისა. რას წერს, იცით, ანთიმოზი? — „ღმერთმა შენს მტერს ნუ მოაკლოს იმისთანა არეულ-დარეული და აფუშულ-დაფუშული სიმდიდრე, როგორც არის „დედაენის“ პირველი საკითხავი წიგნიო“... და იაკობი იწყებს დეტალურ ანალიზს შენიშვნებისას, გაბათილებას „არგუმენტებისას“, მტკიცებას ელემენტარული ჭეშმარიტებისას... დასკვნა ზოგადი და მარტივია: „ამგვარს გაუგებრობაზედ ბერძნები ამბობენ, რომ მისი განკურნა ღმერთსაც არ შეუძლიაო“... მაშინ რა სჯის პასუხისათვის იაკობს? ყურადღება მივაქციოთ ამ წერილის მიძღვნას: „გუძღვნი სახალხო მასწავლებლებს“. გადაღმიელის წერილი ჟურნალ „იმედის“ ორ ნომერში იბეჭდებოდა; იაკობს გადაღმიელი კი არ აღარდებს, შიშობს, მასწავლებლები არ შეიყვანოს შეცდომაშიო... ამიტომაცაა, გადაღმიელისა და მისთანათა მიზანი „დედაენისა და ბუნების კარის“ დანაცრება“. ამხელს იაკობი: „არა ერთი ენერგიული და ნიჭიერი პირი აღიჭურვა ამ კეთილშობილის წადილით (პიროვანი გაბოროტების გამო)“... თავიანთი უსუსური წიგნების „გასაგრცელებლად მათ მიმართეს ისეთ საშუალებას, რასაც ი. გოგებაშვილი თავის დღეში არ იკადრებდა: ეს იყო მთავრობის ჩინოვნიკების მომხრობა, მათი გულისმოგება“ (ი. გომელაური). ამ ფაქტს უფრო დაწვრილებით იგონებს იგივე ივანე გომელაური: „დედაენის“ სამაგიერო სახელმძღვანელო შეადგინეს ზ. გულისაშვილმა, ივ. როსტომაშვილმა, ალ. ნათაძემ და სხვ. „ბუნების კარის“ მაგიერობას აპირებდა მიხ. ნასიძის მიერ შედგენილი „ქართული ქრესტომათია“, რომელიც 1885 წელს დაიბეჭდა პირველად და უკანასკნელად; შემდეგ არ. ქუთათელაძის „წყარო“ (ორი წიგნი). მაგრამ ამ მოქიშპეთა შორის საშიშ მტრებად გადაიქცნენ ალ. ნათაძე, თავისი „ბავშვების მოკეთით“ და არ. ქუთათელაძე, თავისი „წყაროებით“; არა იმიტომ, რომ ისინი უფრო ნიჭიერი და მცოდნე იყვნენ, არამედ იმიტომ, რომ ისინი

ორივენი იყვნენ თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის მასწავლებლები, იმ გიმნაზიისა, რომლის მასწავლებლებიც მტრულად იყვნენ განწყობილი იაკობთან... სწორედ მათ მიიმხრეს მთავრობის ჩინოვნიკები“...

თავისთავად, პირად ინტერესებზე ფიქრი არაა სათაკილო, თუ ეს ინტერესი საზოგადოს არ უპირისპირდება... თუ საზოგადო ინტერესს უპირისპირდება, დამღუპველია... შევვაგონებს იაკობი: „ისე დამღუპველი და დამამზობელი არსად არის, როგორც ხალხის განათლებაში, ძებნა პირადი ინტერესებისა, ნივთიერის სახსრის გაძლიერებისა, ფულის მოპოვებისა, — მეტადრე იქ, სადაც დედაენას ზოგიერთი ეპყრობიან ისე, როგორც ავი დედინაცვალი ეპყრობა თავის მოძულეებულს გერსა“.

არადა, მრავლად იყვნენ ისეთები, ვისთვისაც საზოგადო ინტერესი არად ფასობს, პირადია მთავარი...

ამიტომაც დაიჩივლებს იაკობი: „დიად, ჩვენში საქმის გაკეთება ბევრად ძნელია, ვიდრე სხვაგან, უფრო კიდევ ძნელია დაცვა გაკეთებულის საქმისა გაფუჭებისაგან, რადგან გამფუჭებელნი ჩვენში წინ გელობებიან ყოველს ნაბიჯზედა. და როდესაც ამ გამფუჭებლების უკუღმართობას და უმეცრობას გამოააშკარაებ, წმინდა მოვალეობის აღსასრულებლად საზოგადოების წინაშე, ცბიერნი და ვერაგნი მორთავენ ხოლმე ყვირილსა: დახე! დახე! ახალგაზრდა ტალანტებს გზას უკრავსო. და ამის შემდეგ რად ვიკვირსთ, როდესაც ცხადად ვხედავთ ჩვენს საზოგადოებაში გაზრწნილების ნიშნებსა!“

ერთგან ამასაც იტყვის იაკობი: „ამდენს წერომას, სწორედ მოგახსენოთ, კაი გაძლება უნდა; მაგრამ იქნება როგორმე ცოცხალი გადავრჩეთ, თუ უფალმა სრულიად ხელი არ აიღო ჩვენზედა“.

და, რა თქმა უნდა, უფალი იაკობთანაა და იგერიებს იაკობი მოჯარებულ მტერს... საქმე სამედიატორო სასამართლომდეც მისულა...

და იაკობი იბრძვის მაშინ, როცა ამას „მოითხოვდა თვით ინტერესი ქართული ენისა“, რადგან სწამდა, რომ ამ შინაური ბრძოლის შედეგი იქნება „დაუბრკოლებელი გაძლიერება იმ უკუღმართობისა, რომელიც ლამობს ხალხის განათლება გადააქციოს ხალხის დაბნელებად“.

ასეთი თქმაც არსებობს — თუ გინდა კაცი წონასწორობიდან გამოიყვანო, დააბრალებ ის, რის წინააღმდეგაც მთელი ცხოვრება იბრძვისო... და ამგვარ ხერხსაც მიმართავდნენ იაკობის წინააღმდეგ. „ერთხელ ჟურნალ „ნიშადურში“ ვითომდა „კორექტურულ შეცდომებში“ იაკობს კლანჭი გაჰკრეს „მოგებაშვილი“-ო (გოგებაშვილის მაგიერ)“ (ი. იმედაშვილი). კი, იცის მოკეთემ, რომ „იაკობი ნივთიერი ანგარებისაგან“ შორს იდგა“ (ი. იმედაშვილი), მაგრამ... გულისტკენა ერთია, ამასაც გაძლება უნდა. „ის გარემოებაც არის მხედველობაში მისაღები, რომ იგი მეტისმეტად მგრძნობიარე ნერვული სისტემის პატრონი იყო და ყოველ უსიამოვნებასა

და წყენას ძალიან მწვავედ განიცდიდა“... ეს მაშინ, როცა „მისი პატიოსნება ყველამ იცოდა“ (არტურ ლაისტი).

ცნობილი ფაქტია, როცა იაკობმა გადაწყვიტა პედაგოგიური საქმიანობისათვის მიექდუნა ცხოვრება და მხოლოდ ყმაწვილის აღზრდაზე ეფიქრა და ეზრუნა, თავისი საბუთები დაწვა, სამოხელეო ასპარეზს რომ აღარ დაბრუნებოდა. ნიკო ლომოური იგონებს:

„იაკობს მართლაც შეეძლო მდიდარი კაცი ყოფილიყო, მიზნად ეს რომ დაესახა“.

საინტერესო მოგონებას გვთავაზობს ფილიპე გოგიჩაიშვილი: *„ი. გოგებაშვილი მთელს საქართველოში ერთადერთი ადამიანი იყო, რომელიც ახალგაზრდობის შემდეგ სამსახურში არ შესულა და მხოლოდ თავისი ნაწერების ჰონორარით ცხოვრობდა. მისი ცხოვრების წყარო იყო ის შემოსავალი, რომელსაც მას აძლევდა უმთავრესად მისი სამი სახელმძღვანელო: „დედა-ენა“, „ბუნების კარი“ და „Русское слово“ და ეს წყარო ვაცცილებით უფრო დიდი იქნებოდა, ი. გოგებაშვილი რომ დათანხმებულიყო ამ სახელმძღვანელოების ცოტაოდნავ გაძვირებაზე, ფასის გადიდებაზე. მაგრამ იგი ამას ყოველი საშუალებით ერიდებოდა“.*

საანბანე წიგნი ფუფუნების საგანი არ არის, იგი საჭირო და აუცილებელია ყველასათვის და ამიტომაც ყველა ოჯახს უნდა ჰქონდეს მისი შეძენის შესაძლებლობაო, ფიქრობდა იაკობი. ეგ კი არადა, წერის დედანიც კი საანბანე წიგნში შეიტანა და თურმე ფასი არ გაზარდა: *„ერთ დროს მან, „დედა-ენის“ პარალელურად, ქართული წერის „დედანი“ გამოსცა, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მალე გასაღდა, მან მისი გამოცემა აღარ განაახლა. ის „დედანი“ შემოკლებული სახით „დედა-ენაში“ შეიტანა და იმავე დროს „დედა-ენის“ ფასი არ გაუდიდება. ცალკე „დედნის“ გამოცემაზე ხელის აღებას ი. გოგებაშვილი ასე ხსნიდა: „დედანი“ ღირდა ექვს შაურად, ყდით ჯდებოდა ორ აბაზად. „დედა-ენაშიც“ ამდენივე უნდა მიეცათ მოსწავლეებს. ოთხი აბაზის გაღება კი ჩვენი ღარიბი ხალხისათვის სამძიმო იყო“ (ფ. გოგიჩაიშვილი).*

და როცა „მოგებაშვილობას“ უკიჟინებდნენ, იაკობი იძულებულია უსიამოვნო ანგარიში წარუდგინოს მკითხველს: *„გოგებაშვილს „დედა-ენიდგან“ წლითი-წლობით შემოდის(?) 250 თუმნამდეო“ — ბრძანებს ჩვენი სიმართლის მოყვარე ბატონი. ეს რომ ნახევრობით მაინც მართალი იყოს, მე ახლა მდიდარი ქართველი ვიქნებოდი.; ავიღოთ, მაგალითად, უკანასკნელი გამოცემა „დედა-ენისა“, რომელიც 18 000 დაიბეჭდა. „წერა-კითხვის საზოგადოებას“ ამ გამოცემიდან ჩემი ჰონორარითურთ უნდა დაეხარჯა, პირობისამებრ, 3 600 მანეთი. აქედან წიგნის გამოცემას მოუწია 2 200 მანეთი და ჩემ წილად დარჩა 1 400 მანეთი, რომელიც მე უნდა მეძლიოს თვითურად, ვიდრე წიგნი გაიყიდებოდა. რადგან „დედა-ენა“ ამ-*

ჟამად იყიდება 10 000-მდე წელიწადში, ამიტომ უკანასკნელის გამოცემის გასაღებას მოუნდება თითქმის ორი წელიწადი. მაშასადამე, წელიწადში „დედა-ენა“ მაძლევს 700-800 მანეთს და არა 2 500 მანეთსა. საზოგადოდ ქართული ენის აკრძალვამ მეგრულს სახალხო სკოლებში, შევიწროებამ სხვა სკოლებში და ფაქტიურმა გაუქმებამ ზოგს სასწავლებლებში ისე შეამცირა ჩემი წლიური შემოსავალი, რომ იგი ძლივსა და მყოფნის, თუმცა წინანდელზე უფრო ხელმომჭირნედ ვცხოვრობ, და მოკლებული ვარ შეძლებას, ჩემდა სამწუხაროდ, ხელი გაუმართო ზოგიერთთა გაჭირვებულს მოსწვლესა“... და ეს ცნობილი ამბავი იყო: „იგი მინიმალურ ფასს ადებდა თავის სახელმძღვანელოებს, რის გამო შემოსავალსაც გაცილებით იმათზე ნაკლებს იღებდა, რისი მიღებაც შეეძლო ნამდვილად“ (ფ. გოგიჩაიშვილი). ესეც ცნობილი ფაქტია: იაკობი არ იღებდა „სალიტერატურო ჰონორარს არც ქართულ სტატიებში და არც რუსულში“. ამას ასე ხსნიდა: „ქართულში არ ვიღებდი ჯილდოს იმ განზრახვით, რომ ლუკმა პურში არ შეეცილებოდა იმ ქართველს მწერლებს, რომელთაც სალიტერატურო შრომის გარეშე არავითარი სახსარი არ აბადიათ რაც შეეხება რუსულს სტატიებს, ყველა მათგანი გამოსარჩლება იყო ჩვენი ჩაგრული ერისა და ამისთანა სტატიებს კი რუსული გაზეთების რედაქციები მხოლოდ მაშინ ბეჭდავენ, როცა ჯილდოს არა სთხოვთ“...

არც ეს იყო სიტყვისათვის ნათქვამი, ჩემდა სამწუხაროდ, ხელს ვერ ვუმართავ გაჭირვებულსო. ქველმოქმედება მისი ცხოვრების წესი იყო:

„თავისი შემოსავლის, სულ ცოტა, ნახევარს, ი. გოგებაშვილი საქველმოქმედო საქმეებზე ხარჯავდა. უმთავრესად მოსწვლელ ახალგაზრდობას აძლევდა შემწობად. იშვიათად გამოზრდილა იმ დროში საშუალო და უმაღლეს სასწავლებელში ისეთი ხელმოკლე ახალგაზრდა ქართველი, რომელსაც თავის მიმართ, ამათუიმ გზით, ყურადღება დაემსახურებინოს და ი. გოგებაშვილს, აშკარად ან ფარულად, ერთდროულად ან სისტემატურად, დახმარება არ მიეცეს. იგი ყოველთვის ჰკრეფდა ცნობებს ასეთი ახალგაზრდების შესახებ და გარდა იმისა, რომ თვითონ უგზავნიდა შემწეობას, თავის ნაცნობ-მეგობრებს ცეცხლს უნთებდა მათთვის სტიპენდიის გასაჩენად ან სისტემატური დახმარების დასანიშნავად“ (ფ. გოგიჩაიშვილი)... წერს ერთგან იაკობი: „მართალია, მე იმდენს ვიღებ, რომ თვითონაც კარგად ვცხოვრობ, უნაკლებულად, დამოუკიდებლად, და ჩემის ოთხის ძმის ქვრივ-ობლებს ყოველ წელს ვწვევი ორმოციოდე თუმნითა, მაგრამ განა ეს მე შესაყვედურება? სასაყვედურო მაშინ იქნებოდა, ძვირად რომ ვყიდდე წიგნებსა“...

და ასეთ კაცს ეძახდნენ „მოგებაშვილს“... ნათელია — ამ გზით უფრო იოლად შეიძლება კაცი გამოიყვანო მდგომარეობიდან და ხელი ააღებინო დიდ საქმეზე... მაგრამ, ცდებოდნენ... არ იყო გოგებაშვილი ის კაცი, ვინც

ასე იოლად აიღებდა ხელს საქვეყნო საქმეზე, მაგრამ ენერგია და ძალა სწორედ იმ საქმეს აკლდებოდა...

და როცა დაწერდნენ ან გააგონებდნენ, გოგებაშვილი თავის სახელმძღვანელოებს კი არა, „თავის შემოსავალს იცავსო, რამდენჯერ უთქვამს მას ამის პასუხად: „პირუტყვს სხვაც პირუტყვი ჰგონიაო“ (ფ. გოგიჩაიშვილი)...

პოლემიკა თან სდევს იაკობის მოღვაწეობას; ალბათ, არავის ქართველ მოღვაწეთაგან ამდენი ძალა და ენერგია, დრო არ დაუხარჯავს წერილობით დაუკამათში, რამდენიც იაკობს. არასოდეს თავად არ იყო ინიციატორი პოლემიკისა; მოუუსმინოთ „უმრავლეს შემთხვევაში ჩემს წინააღმდეგ პოლემიკას სხვები წამოიწყებდნენ ხოლმე, მე კი მხოლოდ თავს ვიცავდი და ამ თავდაცვისას შეტევაზე გადავდიოდი. გარდა ამისა, თუმცა უკანასკნელი სიტყვა მე მეკუთვნოდა, როგორც თავდამცველ მხარეს, ერთობ ხშირად მას მოწინააღმდეგეს ვუთმობდი ხოლმე; სიმართლეს მისდიე და ძალმოსილი, უძლეველი იქნები მეთქი — ვეტყვოდი თავს ასეთ შემთხვევაში, და მართლაც, ისეთი მოკავშირის წყალობით, როგორიცაა სიმართლე, ერთხელაც არ დაემარცხებულვარ“... „ტრაბაზი მეკუთვნისო“, — ამბობს ერთგან იაკობი, მაგრამ ეს არ არის სატრაბაზო თავმოწონება... ცნობილი ფაქტია: აკაკიმ პოლემიკა შეწყვიტა იაკობთან — არ მინდა იაკობს ვაწყენიო, ის ჩვენი სინამდვილისთვის მეტად გამორჩეული პიროვნებააო...

სიმართლე იყო ჩემი მოკავშირეო, წერდა იაკობი და ეს სიმართლე ამლევდა ძალას... და კიდევ, მოკამათებს მოუწოდებს სალიტერატურო ეთიკის დაცვისაკენ... სალიტერატურო ეთიკა „ჭეშმობდა და გმობს, როდესაც პირადი ბოროტება ამოქმედებს რომელიმე მწერლის კალამს“. უსიამოვნო პირადმა დამოკიდებულებამ შეიძლება ჭეშმარიტებისათვის ალაღატებისათვის კალმოსანსო... არადა, ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაში ხშირია ამგვარი შემთხვევებიო, — ჩიოდა იაკობი, — ეს კი არის „წყარო ყოველის უკადრისობისა და უსამართლობისაო“...

მხოლოდ საკუთარი სახელმძღვანელოები არ არის იაკობისთვის საგანნი პოლემიკისა. კავკავის ქართული სკოლის მნიშვნელობა იაკობს სხვაზე უკეთ ესმოდა. ამიტომაც აღშფოთება ვერ დამალა, როცა „წერა-კითხვის საზოგადოების“ გამგეობამ წერილობითი საჩივარი მიიღო კავკავიდან „შესახებ კავკავის სკოლის დაქვეითებისა აღზრდის მხრივ“... კავკავის სკოლასა და იქაურ პედაგოგებს დამცველებიც აღმოუჩნდნენ: გ. ლასხიშვილი, გ. იოსელიანი, პ. გოთუა, გ. ნათაძე და სხვები. „ივერია“ და „ცნობის ფურცელი“ წერილს წერილზე ბეჭდავენ იაკობის წინააღმდეგ. ათიოდე წერილი გამოქვეყნდა იაკობისა ამ თემაზე. ერთ-ერთი ბოლო „იკლიკანტური“ წერილის პასუხში იაკობი თითქოს აჯამებს და განმარტავს ამ პოლემიკის აზრსა და მიზანს; ესეც ძალზე საინტერესოა იაკობის პოლემიკური პრინ-

ციპების გასაანზრებლად: „*მე არაფისი დასჯა არ მწადდა და არც არაფისი დაჯილდოება. მე მოწოდებული ვიყავი ხელი მომემართნა ნორმალური წესწვობილების დამყარებისათვის სკოლაში. მე ამითი ავასრულებდი მხოლოდ ჩემს მოვალეობას და ჩემი სინიდისის ბრძანებას ვემორჩილებოდი. თუ მე ეს იაფად არ დამიჯდა და, სხვათა შორის, შემიძვნა ახალი მტრები, ეს ჩვეულებრივი მოვლენაა იმათის ცხოვრებაში, რომელთაც დევიზად აქვთ წაღმართი აზრების გახორციელება და არა ამეპა სხვა-და-სხვა პირებისა“...*

საინტერესო აზრია: პოლემიკა მტერს შეგძენს მაშინ, როცა მოპაექრისათვის მთავარი არაა ჭეშმარიტება; საპირადო ან რაიმე კერძო ინტერესი როცა წარმართავს მის ქმედებას, თორემ როცა საზოგადო ინტერესი არის პოლემიკის საგანი და მიზანი, შედეგი სხვაგვარია: „*აკაკი წერეთელსა და ჩემს შორის დაწყებული ხანგრძლივი პოლემიკა ქართული ენის გრამატიკული ფორმების თაობაზე იმით დასრულდა, რომ ჩვენი მანამდე უბრალო ნაცნობობა თითქმის მეგობრობად იქცაო“*... იაკობი, როგორც პოლემიკის დიდოსტატი — ეს ვრცელი თემაა... იაკობის პოლემიკური კულტურა — მაგალითად უნდა იქცეს თაობებისათვის. და საერთოდ: იაკობის ცხოვრების გზა უნდა უნდა იქცეს მაგალითად ჭეშმარიტი ქართველისათვის...

ასე იცხოვრა და იღვაწა იაკობმა შვიდი ათეული წელი. სიცოცხლის 72-ე წელი საბედისწერო აღმოჩნდა მისთვის. 1912 წლის გაზაფხულზე იაკობს გული ცუდს უგრძნობს — გრძნობს აღსასრულის მოახლოებას. თუ სიცოცხლეს ნატრობდა, ისევ „დედაენისათვის“, ეროვნული სკოლისათვის, საქართველოს სიკეთისათვის.

იაკობის ძმისშვილი შალვა გოგებაშვილი იგონებს იაკობის სიცოცხლის ბოლო წუთებს. მითხრაო, „*მხოლოდ ის მაფიქრებს, რომ წერა-კითხვის საზოგადოებამ კარგად მოუაროს ჩემს „დედა-ენას“ და გონივრულად მოიხმაროს მისი შემოსავალი. თუ ახლა გადაურჩი სიკვდილს, შეიძლება ცოტა შესწორება შევიტანო ამ მხრივ და შენ, როგორც ახალგაზრდა ეკონომისტმა, დახმარება უნდა გამიწიო ამ საქმეში. „დედა-ენა“ დიდი რამეა ჩვენი ერისთვის. მეფე ერეკლეც რომ გვეყოლოდა, ეს სახელმძღვანელო ისეთივე იქნებოდა, როგორც დაუტოვე ამ ბოლო დროს“*, — ეს იყო მისი უკანასკნელი სიტყვებიო.

1912 წლის 1 (14) ივნისი იყო...

ძირითადი ლიტერატურა:

- არბოელი (ნ. ლომოური)**, იაკობ გოგებაშვილი // იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990
- ზ. ბოცვაძე**, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991
- ვ. გაგუა**, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991
- ვ. გაგუა, დ. გურგენიძე გ. სინარულიძე**, იაკობ გოგებაშვილი // რჩეული თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ. I, თბ., 1989
- გ. გოგოლაშვილი**, ერთი ეპიზოდი იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრებიდან // „ჩვენი მწერლობა“, № 14, 2009
- გ. გოგოლაშვილი**, დედაენა“ — ძველი სამარადისო, თბ. 2011
- ენციკლოპედია — ქართული ენა, თბ., 2008
- გ. თავზიშვილი**, იაკობ გოგებაშვილი // იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990
- იაკობ გოგებაშვილი**, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. I, თბ., 1954
- იაკობ გოგებაშვილი**, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. II, თბ., 1954
- იაკობ გოგებაშვილი**, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. III, თბ., 1954
- იაკობ გოგებაშვილი**, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. IV, თბ., 1955
- ი. იმედაშვილი**, სინათლის შუქი — სიბნელის მფანტველი // იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990
- დ. კასრაძე**, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1940
- არტურ ლაისტი**, იაკობ გოგებაშვილი // იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990
- ნ. ლომოური**, იაკობ სიმონის ძე გოგებაშვილი // ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991
- დ. ლორთქიფანიძე**, დიდი ქართველი პედაგოგი იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1948
- დ. ლორთქიფანიძე**, იაკობ სიმონის ძე გოგებაშვილი, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. I, თბ., 1954
- მატიანე — ი. გორგაძე, ნ. გურგენიძე, მ. საჯაია**, იაკობ გოგებაშვილი — ცხოვრებისა და შემოქმედების მატიანე, ბიბლიოგრაფიული ქრონიკა 1840-1912, თბ., 2003
- ს. სხირტლაძე**, გადანახული საგანძურიდან, თბ., 1965
- ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია.
- ალ. მიქაბერიძე**, ნარკვევი ი. გოგებაშვილზე მოგონებების სახით // ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991.
- შიო მღვიმელი**, იაკობ გოგებაშვილი (მოგონება) // ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991
- რ. ჩხეიძე**, ბურჯი ეროვნებისა, თბ., 2007.